

FARKAS WELLMANN ÉVA

Világteremtő pillanatok

FARKAS WELLMANN ÉVA (1979) Békéscsaba

Az elmúlt néhány évben kétszer is részese lehettem olyan szakmai beszélgetésnek, amelyen költők vallottak arról, hogy mitől, hogyan működik számukra az írás, milyen utakon-módokon vehető rá a múzsa arra a bizonyos homlokcsókra. Leginkább fiatal, pályakezdő szerzők voltak a megszólalók, így még élénkebben figyeltem néha humoros, máskor gondterhelt, megint máskor tűnődő beszámolóikat az ihletett állapotról. Meglepő lehet, de ennél a generációnál is tiszteletét teszi alkalmanként az alkotói válság, így arról is szólhattak, hogy ilyen esetekben milyen módokon próbálják kijátszani azt. Majdnem mindig a vicces megközelítéssel indítottak: a séta, a határidő, a zuhanyzás, sport, különös szokások, totemfigurák kerültek szóba. Aztán szép lassan jelentőséget kapott a csend, a kipihentség, az egyedüllét. És szinte kötelezően ezek után az egyes művészeti ágak mint inspiráló tényezők. Mindenkinél más és más. Többen említettek filmeket, sőt rajzfilmeket, másokat a képzőművészeti alkotások vagy fotók nyugtázták le, nagyrésztük színházba is járt, és talán legtöbbször a zenéről esett szó. Nagy volt az egyetértés abban, hogy rokon területekről beszélünk, mert már a forma, a hangzás is milyen megtermékenyítő tud lenni, mondták.

Egyértelmű volt tehát, hogy magam is átgondolom az ihlethez való viszonyulásomat. Meglepően sok példát találtam arra, hogy egy-egy vers születését milyen más művészeti ággal való találkozás előzte meg vagy kísérte végig. Hogy egy legkorábbi esetet említsek: hatodik osztályos koromban kreatív magyartanárnőnk festmények reprodukcióit osztotta szét, azzal az instrukcióval, hogy írjunk róluk egy-egy rövid szöveget. Nekem egy idős, fejkendős asszony portréja jutott, és emlékszem, hogy a kezdetben nehezen induló kommentár egyre lendületesebb mondatokká dagadt, majd két-három füzetlapnyi írás kerekedett belőle. Azt is csak azért hagytam abba, mert időközben egy vers sorai kezdtek helyet követelni a gondolataimban – le is jegyeztem őket nyomban, a szöveg végére. Sikerélmény volt, és sokáig magammal hordoztam az alkotás talán első örömét, azt az ekstatisztikus, világmegszüntető érzést, amely létrehozta ezeket a szövegeket. Nem mondom, hogy akkor történt, de szinte biztos vagyok benne, hogy ebbe a varázslatos, semmihez sem hasonlítható állapotba szerettem bele.

Világmegszüntetést emlegetek, de nem pontos a kifejezés, hiszen csak a valódi, kézzelfogható, zavarni is képes világra utalok vele. Tulajdonképpen éppen az ellenkezőjéről van szó: ahogy a katogó, pulzáló, történő környezet megszűnik, úgy jön létre ilyenkor fokozatosan egy teljesen új, sokkal érvényesebb, igazibb világ: az alkotásé. És azt hiszem, ez a folyamat közel visz minden más művészeti területhez, meglehet, mert minden alkotásnak van egy közös tere, amelyből bárki részesülhet, aki hajlandó lemerülni a mélységekbe. Ha világteremtésre mer vállalkozni, alkotóként vagy befogadóként. Nem állítom, hogy ez a terep mindig kellemes és veszélyek nélküli, s azt sem, hogy nincs kapcsolatban a legvalódibb magunkkal.

Az iskolai fogalmazás történetéhez hasonló élmény később klasszikus zenei koncerteken ért: fejben mesét gyártottam a dallamokhoz, fordulatokat találtam ki, aztán egy-egy váratlan fortissimo egészen más, drámai irányba terelte az egészet. Szintén gyerekként kedvenc verseimhez dallamot találtam ki, énekelgettem őket – különösen a kötött formájú versek babonáztak meg. Aztán a népzene tisztasága, sűrítettsége, lényeglátó és lélekgyógyító képessége.

De velem maradtak a képek is. Ha tárlatokon járok, visszatérő élményem, hogy megszólít egy-egy alkotás, lecövekelek a kép elé, és hiába sürgetnek a velem lévőök, mondván, hogy beláthatatlanul sok nézivaló van itt még, csak állok, és próbálom megfejteni a titkot. Pár éve a nizzai Chagall-múzeumban már nem is csak egy vagy két festmény állított meg hosszú időre, hanem gyakorlatilag a teljes kiállítási anyag beszippantott. Szédelegtem a műrecek között. Kezdődött az 1909-es *Szent család*-képpel, amelyen a csecsszopó Jézuson és szülein kívül egy váratlan elem is feltűnik: a háttérben egy egészen kicsiny halálfigurát ringat a bölcső. Aztán a cirkusz témájú festmények,

amelyek a hangulatot, az életérzést nemcsak hordozzák, de vibrálóan közvetítik is, a meghökkentő kerámiák, az üvegfestmények – és persze a bibliai ihletettséű képek, amelyek újra meg újra visszacsábítottak a világukba, valamiféle éteri ragyogással. Ekkor már megjelent a *Parancsolatok* ciklusom, de erőteljesen felmerült bennem a kérdés: ha korábban láthattam volna élőben a Mózes-tablókat, vajon ugyanígy írtam volna ezeket a verseket? És nem kizárt, hogy lesz még itt mondani-való utólag is, ahogy lenni szokott, jókora időeltolódással. (Gyakran reagálok irodalmi művekre is, de jellemzően sokkal később – képes vagyok akár éveig forgatni magamban egy-egy élményt.)

Örömtelien tartom azt az igyekezetet is, hogy manapság gyakran rendeznek olyan esteket, amelyeken több művészeti ág ér egymásba. Békéscsabán például egész sorozatot szentelt két művészeti közösség – a Békéstáji Művészeti Társaság és a Körös Irodalmi Társaság – annak, hogy alkotóit párokba rendezve mutassa be. Az *Irodalom és képzőművészet, karöltve* címet viselő sorozat egyik alkalmán Megyeri-Horváth Gáborral közösen mutatkoztunk be, és mindketten válaszoltunk a másik munkásságára egy-egy művel. Ő egy rendkívül lírai, sejtelmes tájfestményt hozott magával, én pedig verset írtam *Akt* címmel. Nem volt nehéz dolgom, mert kevéssel azelőtt maga a művész vezetett végig a műtermén, és engedett bepillantást a műhelymunkájába. Mondani sem kell, hogy az ilyen élmények egy életre fenntartják az érdeklődést, a figyelmet. Minden olyan pillanat maradandó, amely néhány pillanatra – ne adj’ Isten, percre! – képes kizökkenteni az időt.

Gyakran járok így Lonovics László fénygrafikáival. Képeit nézve szinte hasító a felismerés: tulajdonképpen minden, ami fontos, leírható a fényvel. Vagy annak hiányával, törésével, átalakulásával. Lonovics nagy mestere ennek a nyelvnek: műveiben olyan témák tűnnek fel, mint az áldozat, a megváltás, a rend, a kereszt, legújabbban a vírus – és ezek még csak a konkrétabbak. A *Fénydimenziók*, a *Transzcendencia* vagy a *Fénykapu* címükben már tudatosan is több értelmezési utat nyitnak. De a cím egyébként is csak kapaszkodó. Áll az ember a kiállítóterben – ha különösen szerencsés, a nappalijában –, és hívogatni kezdi a fény a falról. Látszólag megérti, társít hozzá egy egész koncepciót, lefordítja a saját nyelvére. Aztán félrepillant, mert valaki megszólítja halkán, vagy helyet ad az arra járóknak, és mire visszanéz, az a fény már kicsit másképp fénylik, más a tónusa, más a jelentése. De attól is meg tud változni, ha épp a hangulatunk, a körülményeink új hangsúlyokat kapnak. A rétegek, az egymásnak felelő dimenziók, a világosság millió árnyalata mindig rímbe képes állni valami belső felismeréssel. Magamban azt mondom, ez fényköltészet, mert elfogult vagyok, kicsit ki akarom sajátítani magamnak és az irodalomnak. Átcsempészni valahogy.

A zene – a lehető legkiszámíthatatlanabb műfaji változatosságban – szinte az első íráspillantástól kezdve elkísér. Vagy azért, mert egy mű hallgatása indítja el bennem a kreatív folyamatot, vagy azért, mert – előbbit felismerve – szándékosan bevonom az alkotásba. Gyakran kapom magam azon írás közben, hogy hetvenhetedik alkalommal üvölt, dübörög a fülemben ugyanaz a zene, és már nem is a teljes világra, hanem a ritmusára, szerkezetére, esetleg csupán néhány ütemére figyelek. (A külső megítélésen sokat javított a fejhallgatók szélesebb körben való elterjedése.) Próbáltam megérteni, hogy mi is történik ilyenkor, és arra jutottam, hogy a támasztékaira tisztuló zenemű képes megteremteni a születendő szöveg vázát is – és ez nem feltétlenül van összefüggésben az eredetileg hall(gat)ott alkotással. Vagy egyszerűen egy hiteles mű világába való lemerülés eljuttat abba a térbe-állapotba, amelyben nyitottá válik az elme? ösztön? érzék? valami új megtalálására, valamilyen más együttállás felismerésére. A legutóbbi időkben Cári Tibor színházhoz, versekhez köthető zenéje indít el bennem efféle világképzési hajlandóságot.

És igen, a színház, ahol minden megvan, ahol eleve vegyülnek a művészetek, szándékosan és néha provokatívan. Érdekes, előadásnézés során nem sorok kezdődnek el, nem rímek, ritmikák követelnek formát maguknak – sokkal inkább egy-egy megoldás villan fel, esetleg téma vagy ötlet. Ilyenkor is jellemző, hogy semmi közük az adott történethez. Egyszerűen csak megnyílik az a kapu. Többször elterveztem, hogy írok majd egy előadás illatáról. Mi ez az illat? A közönség soraiban ülők parfümjének, szekrényben tartott ruháik molyirtójának vagy öblítőjének, a díszletek festékének, a suttyomban kinyitott édességes zacskóknak, a friss szórólapok nyomdaillatának a kevercse. Mindig más, mindig csak arra az előadásra jellemző, ugyanahhoz az élményhez kapcsolódó. Ez a helyzet az átjárás-élménnyel is. Abban a formában csak ott, csak abban az időben, csak úgy történhet meg. Ezért is érdemes keresni az alkalmakat. A színház elképesztő erővel képes hatni a befogadóra, és ez nem is csoda, mert a másfél-két-három órás műben sűrítetten van jelen több száz munkaóra eredménye, több tíz alkotó gondolkodásának, „rátalálásának” alázattal a csapatmunkába helyezett

gyümölcse. Szinte lehetetlen, hogy akár csak egy pillanat, egy mozdulat, egy mondat, egy hangsúly ne legyen újszerű, mélyre ütő, maradni kívánó. Ezek az aprónak tűnő elemek mind alkalmasak lehetnek arra, hogy létrehozzanak a mi világunkban egy rímhelyzetet.

A kétezres évek legelején, az egyetem elvégzése után – mivel tanári állást akartam vállalni – vizsgát kellett tenni, hogy kiderüljön, melyik iskolába leszek alkalmas a felkészültségem alapján. Angol nyelvből és irodalomból próbálkoztam, és rendkívül szimpatikus tételsort kaptunk. Miután befejeztem a munkát, éreztem, hogy valami nem hagy nyugodni. A feladatlapra ugyanis ott állt ki nyomtatva Edgar Allan Poe *Eldorádója*, ki emlékszik már, mit kellett kikeresni belőle. Csak olvastam és olvastam a verset, és valahogy megragadt bennem a szöveg lódobogása. Volt még egy kis idő, és egyszer csak azon kaptam magam, hogy fordítom a verset, erre a ritmusra, s jegyzem a piszkozatpapírra. Talán az izgalom, az állásváltás téthelyzete pörgetett fel, de meglepően gyorsan végeztem, éppen csak átolvastam a kész változatot. Diadalmasan vittem a dolgozatot a felügyelő tanár asztalára, a vázlatpapírt meg gondosan elkezdtem összetűrögetni, hogy a táskámba csúsztathassam – mígnem a szemfüles ősrünk rám nem szólt, hogy a piszkozatot is eredeti állapotban, a dolgozathoz csatolva szükséges leadni. Később, bárhogy is erőlködtem, csak foszlányokra emlékeztem a magyar szövegből.

Persze, ennél kevésbé látványos pillanatokban is meg tud semmisülni egy-egy illékony ötlet, felvilágító részlet, töredék. Az alámerülés ebbe a folyamba – amelybe számos művészeti ág szívárogtatja forrásait – mindig téttel bíró. Le kell mondani ideig-óráig a világi örömeiről, ki kell szakadni a jól ismert kényelemből, vásárra kell vinni az egónkat, és még így sem biztos, hogy sikerül valami maradandót megragadni. Néha marad valami, néha elvész, gyakran úgy, hogy többé elő sem kerül. A lényeg, hogy ki kell mozdulni a csigaházból. Mikor már semmi sem, más művészeti területek akkor is taníthatnak, kérdezhetnek valami újat, vagy vethetnek újabb fényeket a megszokott körvonalakra.

Miért is ne szomszédolnánk gyakrabban?

METYSKÓ GÉZA, Tanulmány 4., 1985, tinta, papír, 10,5 x 15 cm

